БІБЛІОТЕКА НОВОЇ ГРОМАДИ

ГР. КОСИНКА

ЗА ВОРІТЬМИ

ОПОВІДАННЯ

КНИГОСПІЛКА
ХАРКІВ-КИЇВ
1925

БІБЛІОТЕКА „НОВОЇ ГРОМАДИ“
СЕРІЯ КРАСНОГО ПИСЬМЕНСТВА.

ГР. КОСИНКА

ЗА ВОРІТЬМИ

ОПОВІДАННЯ

КНИГОСПІЛКА
1925

Відбиток із книжки 33-34
журналу „Нова Громада“
за 1924 рік

Д. У. Д. № 5476 Зам. 13—3000 пр.

Київ. Школа Поліграф. Виробництва; вул. Воровского, 16.

I.

Лемківка притоптана та завіяна пилом, мов той шпориш на вигоні.

Ішла степом—на чорноземі не стала, і не вспіла річку Червону перебрести, як треба було розсіяти хати з повітками на дрібних пісках, в отій червоній шелюзі, що з неї лемківці збиралися хліб їсти.

Білували шелюгу на сапети, плели корзини мальовані, та по два злоти продавали,—не помоглося; півсела рушало за царизни по заробітках, і тільки влітку економія пана Пшіндзьовського давала заробити на штани та спідницю...

— Мабуть ніхто,—казали сусідні села,—не вміє так любити землю, як оті люди з пісків...

Вони заздрили; справді, городи, хоч і порізані, мов ті стрічки молодої, а родили лемківцям картоплі з капустою аж на цілу зиму...

Революція прирізала панської, але на родючій картоплі розплодилося у всякого отого кукілю, що снаги мужицької аби хватало сорочку на плечі стулить...

І недурно-ж ото сидить вдова—Марта на жорості за ворітьми, та в'яже свої думки, мов осіннє сонце бабине літо по стерні, і пускає одну за другою в степ, як ластівку; у чорних просах степу мріють заіржавлені рейки залізниці і п'ять раз день-у-день, здається Марті, пробігає, не спиняючись на Лемківському перегоні, поїзд...

Марта за думками хитає головою, її найменша дочка-семиліток, Варка, грається з дітворою коло сусіднього двору; понасипали маленькі кубашки піску, це—кавуни, а Парасчин білоголовий Демидок—за діда-сторожа, і бігають дорогою, коло баштану, тільки злодії та собаки.

Варка трохи захрипла, і коли ловить прудкого Політка, з гарчанням падає на коліна, хватає його за колошу білих штаненят, і починає довго та глухо гавкати, Демидок ховається тоді за вербою і прицілившись з дерев'яної ложі, стріляє—„бу-х-х!"; злодії розбігаються, за ними женеться вздовж вулиці Варка, а „підстреленого" Політка ведуть під повітку—там має бути міліція...

Дорогою до міліції, Політок збирається тікати, його ловлять тоді вже всі, не помічаючи, що він от-от не збив з ніг баби Горпинки.

— Бий його сила божа! Наче камінюкою хто влупив: і не стид-страм—здорові отакі, в комсомол писать треба, а вони баштанують!

— Магай-бі, Марто,—привіталась побожно Горпинка, і здивовано кивнула головою на мішок з нарізаними соняшниками та сапет навибираних гірків:

— Оце так неділю вшанувала—соняшників мішок навернула?

— Переспіють-же, бабо... Та ще внадилися горобці: клюють, клюють... Хіба мені у будній день є коли за чужою роботою хоч угору глянуть?—почала виправдуватись Марта, зітхнула і сказала:

— Од п'ятниці панщину Гордієвому Петру робила: гречку звязала, просо на березі вижала, а своє горобці допивають...

— Не бійся,—таємниче одказала їй Горпинка,—у Сторчака не будуть пить, він знає таке слово, що скаже горобцям:—„летіть на коноплі"!—здіймуться, наче буря та, а його добра ніколи не зачеплять.

Марта смутно осміхнулася:

— Якби-ж то, бабо, ми таке слово знали... А я, правду кажучи, і не вірю цьому; мене всі відьмою дражнять: була корова—була відьма, а продала в голодовку—чужих діти пасуть...

— Не кажи мені цього,—заперечувала, присідаючи на жоростах, Горпинка,—бо вже хай не дасть збрехать Петро Гордійчин: мололи, каже, в-осени у Захарка Вовка (рідня якась твоя?), а дід один божився-розказував: „плачеться, каже, один чоловік на пацюків—не можна нічого в млині вдержать, наче наслав хто, а Гайворонський дід (він уже покійний) слухав-слухав, засміявся, та: „А що-б ти дав мені, як виведу зараз пацюків?"

Той чоловік йому з одного слова: „П'ять пудів пшеничної... Він тоді вийшов з млина: „Дивіться, люди добрі",—поговорив щось, обійшов млина, помахав руками: „Хлопці,—це так до пацюків,—виходьте до мене, де який є!..."

І,—матінко моя, як посунули вони, як посунули — так того горба заїзного і вкрили, стоять тільки та вусики у муці витрушують, лавою стали, як ті москалі—ні-чи-чирк.

А дід махнув рукою: „На чотирі лави, хлопці, розбийтеся, хто куди, а в цьому млині, хай духу вашого не буде!"...

А ти не віриш: є голубко, такі люди, хай бог береже...

Трам-та, трам-та...,—сокоріла Горпинка, але смутку Мартиного не розвіяла, бо впялися її очі у стіжок з п'яти кіп жита і не можна нікуди одвести—так наче вимірюють на серці тугу:

— Прийдеться, мабуть,—гадає Марта,—й овечата продати під осінь, а ціна-ж тепер на скотину—не годуй краще...

Горпинка трохи згодом, помовчавши:

— Обтикалась ти ними, як дівка гвоздиками: і ні до людей, ні до бога... А сьогодні така прехороша служба була, наче у великдень на утрені: батюшка говорив про ґолод: бога, каже, забули, а церкви хотять за налоги замикать... І—і, такий юрмис у народі, таке!..

— Таке саме, бабо,—знехотя одказувала Марта,—як з тими пацюками—не вірю: добре комусь блягузкать язиком, добре Гордійчиному Петру одмолюваться—є за що, хай дякує богу, а такій нужді, як ми—нема за що, то... хай вибачає...

— Варко, іди полуднувать!—гукнула вздовж вулиці Марта, та Варка не чула.

Політкові саме робили допита, і Демидок, насунувши на лоба картуза, сувсро випитував злодія:

— Ти признайсь, товариш, краще буде... Брав у старика кавуни, чи ні—говори?... Говори правду, товариш, гамністія буде...

Політок шморгав носом, обдивлявся скоса вартових —Варку та голочеревого хлопчика і, шекеряючи, казав:

— Я не крляв: хай мені рлуки покорлчить...

— Товариш - начальник!.. Позвольте до вєтру сходить?...

...Утік, утік!.. І сонна вулиця знову позіхнула, збила ногами дітвори пісок і покотила дитячий

вереск так сильно, що порушила у соняшниках сон собаки—Жука; він, не розкриваючи очей, клацнув зубами, загарчав і заспокоївся... Хотів гавкнути, але рішив—даремне, і пересунув за сонцем свою голову в гарбузиння...

— Діти, діти...—загадала щось своє Горпинка, а спам'ятавшись, по думці, пхикнула губами, знизала плечима, і докори на Марту вимовляла дрібно-дрібно; до неї десь іздалеку підкралася така хитра та влесливо-ласкава думка: чи не здуріла вдова з малечею?... Вона сказала:

— Не бог винуватий, Марто, а ті великорозумні, що царя вбили.

Марта:

— Я не знаю, бабо, хто там винуватий, а з вашого царя пользи нам було, як молока з цапа...

— У мене гриз на нозі, кісточку роз'їдає,—змовчавши сказала Горпинка,—ніякої ради: парила в березі, безсмертник на ніч клала,—не помагає, а це насовітували до тебе: погризи... Ато аж крутить ногу.

І вона поставила на жороста стару, збрижену, мов постіл, ногу, де поприсихав ще на волоссі коров'ячий кал...

Марта з огидою, як здалося Горпинці, закопилила губу, і намалювала на губах щось гидке-гидке, аж сплюнула; тоді вона поспішила сказати:

— Я-ж дурно не схочу тобі: чи паляницю, чи хлібину, скільки там слід... Ой, хліб тепер кусається! Повіриш, у нас було колись стоги стоять, а сейгод—три засторонки в клуні: хоч їж, хоч дивись... До може підем до хати да погризеш?—несміливо додала вона.

Марта засміялася:

— Хіба, бабо, думаєте, що за вашу паляницю треба вже, вибачайте, гній на нозі вилизувать?

Горпина здивувалася:

— От такої! Радуйтеся... за паляницю: хіба ти така вередлива? Наче й роду не панського—пхи, аж диво мені слухать.

Вона гордовито підкреслила:

— В хазяйстві, дочко, нога буде—не бомага, а коло скотини як ходиш...

Але Марта перервала розмову і ще раз покликала з вулиці Варку.

.... Демидок збив об корінь пальця, і, пхикаючи, сердито гукнув на дівчину:

— Варко, мати кличе!.. Бігаєш...—незадоволено приказав він і знову слинив руку та замазував грязею кров на пальці:

— Ой-ой, зав'яжи дурний,—кинула захекана Варка і побігла до свого двору..

— Не буду я гризти,—одказала рішуче Марта,— треба було хоч ногу обмить, а то...

Вона хотіла сказати—„принесла ратицю лизать“,—але змовчала, і повернула голову на дорогу, де в'їдав Жук на чужого, і долітало приказування: „Бач-бач, які люди—такі й собаки!“...

Горпинка забула на хвилинку про свою ногу і з цікавістю почала розглядатися своїми косими очима—хто-ж іде, а коли впізнала, з пошаною промовила:

— Петро Гордійчин... Куди-ж це він?

— Знов, мабуть, хлопця наймать,—зітхнула смутно Марта.—Видно мало ще, що поневіряється літо за чужою скотиною,—треба ще й на зиму запакувати... Не діждуть вони,—промовила останні слова про себе Марта.

Вона нагримала на Варку, що принесла на голові розпатлане пасмо засмалених кіс, поправила любовно шлейку спідниці, і наказала знайти Опанаса: пора вже із стігла гонить...

Коли доходив до Мартиного двору Гордійчин, то Горпинка виправила свій фартух з копійками, старечий, підсунула ноги краще, і рішила пересидіти його та все-таки, хай копилиться—не копилиться, а паляниця на дорозі не валяється...

Вона сказала сама собі:

— Бреше... Погризе Вовківна ногу...

II

У Петра жупанина, як він казав, хоч і давня, але носив її тільки в празник; його залоені поли показали на крамну сорочку та салдатські штани на-випуск, до Лемківської роботи, черевиків; чоловік заможній, і перше його слово перед прихильниками—це було сердечне та загрозливе: „Ой, зарізала, брате, Революція, і ноги не носять... Коли-б хоч сюди, хоч туди... ворогам нашим: як бог милує?“...

А тут тільки було:

— Здрастуйте,—з повагою в голосі сказав він до Марти з Горпинкою, а подумавши та крутнувши вуса, добавив, — з неділею, — і схилився на ворота, що заскрипіли під вагою його тіла й похилилися.

— Бач, хилиться без хазяїна,—і сів поруч з Горпинкою, що привітала його, низько вклонившись, і навіть спідницю одсунула, щоби краще було сісти.

Марта знала, куди це ворота хиляться, та:

— Хай хиляться, прийде син з армії та нові поставить.

— А воно так: або нові поставить, або й ці спалить...

— Не спалить,—переконано заявила Марта.

Тоді Горпинка не втерпіла такої довгої мовчанки і почала розпитувати про пізні гречки,—згоріли, мовляв, ото біда буде...

Вона повернулася лицем до Петра:

— А в мене з ногою таке нещастя, така лиха година: як закрутить, хоч до бога, або на стінку лізь...

Той поцмакав, витягаючи тютюн, і не знайшовши паперу в капшуці, зняв синього картуза з ремінним ободком, що такого носив тільки економ пана Пшіндзьовського, і почав розправляти жовту від поту підкладку з паперу,—закурювати.

Коли потяг разів зо два цигарку, сплюнув, і сказав невідомо до кого:

— Заробив, як Марко на вовні... Що там нога, бабо,—звернувся він до Горпинки,—коли жить не дають: хіба мислено, щоб отаке здирство, як зараз? Ой надопекли-ж! Зарізала, брате, Революція!..—розпочав він, але спам'ятався, що перед ним-же не такі вже й свої, сказав:

— П'ятдесят карбованців штрафу... О...

Горпинку так захопила ця новина, що вона не тільки повернула до Петра голову, аж руками розвела:

— За що?

Гордійчин зітхнув, наче після важкої роботи:

— Це ще треба подякувати, а то шість місяців тюрми за пухлого душу сиди...

Думки закрутились у Горпинчиній голові і так почали одна-одну переганяти, що не знала, чи питать-же далі, чи хай сам скаже: „Це неодмінно,—прийняла вона останню догадку,—за порубаний ліс Пшіндзьовського штрафують... І ще вчора казала своїм дурням:—„приховайте ви оці дубки на трям де-небудь, хай не колють людям очі",—не послухали, а тепер"...

— Хоч-би-ж заробляв ним, не жалко було-б,—продовжував журливо, пихкаючи цигаркою, Гордійчин,—а то була думка к храму вигнать, і—зарізали: п'ятдесят карбованців—це-ж сім кіп хліба чорту в зуби запхни!..

Горпинка зразу заспокоїлася; її обличчя стало заклопотане, смирне і трохи задумане; права нога, де гриз розсівся, аж тупнула з радощів: „так і треба, хай скубнуть, не позичив нам молотилки, хай"...

— І доки вони мучитимуть?—вирвалось у неї,—це-ж наказаніє господнє,—пху, як-би знаття, хіба ви гонили-б її?—поспитала вона співчуваюче.

— Кров-би того гаряча пила, хто її гонив-би: за п'ятдесят карбованців... Не дають жить, от що.

— І це тільки у вас, чи ще в кого?—поспитала, аби що-небудь сказати, Марта.

— Всі гонять,—сказав він,—а на мені злість окошилася... П'ятдесят карбованців, та ще в недорід. Не дурно ото кажуть люди, до воно й правда: гіркі наші, сестро, заробітки... Заробила, вибачайте, сорочку... Отак і я... Просто заріз.

— Чого-ж ти,—звернувся Гордійчин діловито до Марти,—не питаєш мене—чого прийшов?

— Скажете.

— До як-же ми з хлопцем: зійдемося, чи ні?

— Ні; я не буду його наймать...

— Чого?

Горпинка використала вільну хвилинку і запитала Петра, не спускаючи з новини думки:

— Хіба у вас таке плохе жито, що сім кіп треба збить?

— Як де: навсонні—згоріло, а ярками—добре... Пропало вже, не вернеться...

А Марта в одну душу,—аж надоїло вже Петрові про це слухать:

— Хай що буде: оддам до школи; буде шануватись—будуть люди, а не буде—мати не винувата..

Гордійчин почав висміювати її завзяття:

— З науки хліба не їстиме... Чи може хочеться, щоб танцював на паску в комсомолі, як Петренкові студентки? Одна вже витанцювала—отелилася.

— І—і, як-же, коли? — аж присіла од такої новини Горпинка, і зла була на Петра—розказує, наче макуху жує...

— Не знаю, як там було, а Петренчиха носить по саду та дзелень-бом виспівує. Культура!

— І заводу гарного дівки були, а так розпаскудилися,—солодко сказала вона, і знову згадала про свою ногу: крутить.

Петро:

— До якже буде?

Марта:

— Отак і буде: попасе до Покрови, а там піде до школи...

— А в мене йому добре було-б, харчі, що ми їмо—один стіл; на зиму пришви справив-би, а в тебе-ж,—він кивнув на стіжок жита в дворі,—хліб на учоті...

— Не подохнем,—згорда одказала Марта,—а за науку, яка вже не буде, хай потім не плачеться на матір, що не пустила до школи...

Петра образило останнє Мартине слово: „Всяке стерво по науку плазує, — гадав він,—нема щоб як раніше: „прийміть, дядьку,—за шматок хліба робитиму“...

Він, похмуро засміявшись із своєї думки, сказав до Марти:.

— Да воно правда: вивчиться по совєцьких школах краще лаяться... Я не силую: своя рука владика. До, мабуть, тепер із оранкою теж буде иначе: виорав тобі даровизни панської десятину, та привезу ще просо і—розквитаємося. А на ті клапті шукай собі орача.

Він потяг в-останнє недокурка, повернув його у жовтих пучках і кинув, плюнувши на пісок, сам устав, подивився ще раз хазяйським оком на Мартине дворище—нічого не сказав, а тільки поспитав бабу:

— Ваші хлопці дома?

— Здається... — зраділа Горпинка, і вимовила запишавшись:

— Не знаю, як тобі й сказать: Пилип із церкви прийшов та спить у клуні; ти не був, мабуть, сьогодні? Там чуть до бійки не дійшло: Петренкова рідня автокефальну хоче—„не розуміємо, нам каже, на рідній мові“... Сміялися люди, а він аж запінився... Іди, когось да застанеш.

Марта зо-зла та несподіванки, що сказав про оранку Гордійчин, не знала, що йому й сказати: умовлялися за хлопця, що пастиме—орати й ті клапті, а тут...

— На чорта й краще,—сказала вона:—пас-пас ціле боже літо, падав за скотиною, а в тебе совісти знайшлося тільки панську десятину виорати?... Ми-ж умовлялися...

Петро дивився в землю, і твердо:

— Умовлялися—одно, а робота—друге.

Марта запеклася й безпорадно мовчала; тоді з кінця жоросту підвівся гонкий, білявий, з різкими рисами обличчя, Опанас, її тринадцятилітній син, і злісно сказав Петрові:

— Як така балачка, дядьку, до чорти вам більше пастимуть, а не я: виорали на панському, і кінець! А сьогодні я вже не пожену.

Гордійчин не ждав такої рішучої заяви, але, коли помітив, що Марта теж згоджується з думкою хлопця, почав його залякувати:

— А в суд не хочеш? Гляди, бач, щоб з великого розуму дурним не став: за саму оранку треба до Покрови служить—знаєш це?

— Не сваріться... Да ладком, не треба цього, хіба не можна всовістити його?—сказала Горпинка до Марти, натякуючи на сина. Сварку слухала вона з великою насолодою: рідко-ж бувають у Лемківці такі веселі дні! „Як вишкварка та...—“ подумала вона про Опанаса і затихла, бо Марта,—по очах було видно,—розлютилася і далі не змогла стерпіти:

— Подавай у суд,—кинула вона злісно Гордійчиному,—не думай так високо про свою могутність: Пшіндзьовський кращий був, та зуби поламав, а таких панів, що бублик у руці держить, а чорну лусту хліба прасує—знаємо!

Це була найбільша образа Петрові, бо про цей бублик усе село говорило.

— А-а, ось якої ми! Зраділа, що десятину землі чужої дали? Думаєш—чужі сльози злидні виплачуть? Не безпокойся, недовго вже зосталось царствувать: прийде ще коза до воза, та смердітиме погано... Ось поназдивишся,—загрозливо скінчив Гордійчин,—коли не прийдеться руки цілувать, щоб простили люди за чуже добро... Злидні!..

І він, сердито вигукнувши лайку, пішов кутком до Горпинчиних синів.

Горпинка була задоволена неділею: такий прехороший день удався, так багато новин, і ця сварка з Петром; ще хотіла розказати Марті сон позавчорашній та, мабуть, не треба буде...„Б‘ється козачка, як риба тая,—загадала вона;—ні, не вміє шанувати заможніх людей, не змалюється, хай попухне на картоплі—ласкавіша стане“...

„Ногу,—рішила Горпинка,—треба неодмінно погризти; з паляницею, коли пришле оцього лобатого Опанисика: „сьогодні нема печеного“,—хай походить.“

— Мабуть, Марто, зроби вже мені ласку—погризи,—піду і собі додому,—сказала вона, підвівшись та хруснувши ногою, нахилилася й потерла рукою чорну кісточку, мов грудку землі...

— Письмо від Митра прийшло,—сповістив, нахилившися до матери, Опанас; але Марта заховала свою радість і перервала його, щоб одправити Горпинку, і сказала:

— Ідіть, бабо, додому, та другим разом, як ногу обмиєте. Я хоч до церкви не хожу, а неділю святкую: прийдіть у будень.

Горпинка образилася:

— Чудасія, прямо! Хіба це довге діло—пополоскати в казанку—пхи!.. Забилася такий світ: чи ти смієшся, чи що?

— Я не сміюся давно вже, а гризти сьогодні не буду вам.—І Марта стала у воротях та ждала, як видно, коли попрощається Горпинка.

— Мамо, Опанас каже, що наша теличка пополювала сьогодні,—сказала Варка, але на неї зо-зла глянув Опанас, і вона злякано замовкла.

— Дурна ти,—одказала їй мати.

„Неодмінно,—рішила Горпинка,—з Петровим бугаєм... О, ця нужда любить дурничку!.. Треба сказать йому, як застану.“

Вона в-останнє згадала про ногу, і дала виговір Марті:

— Не знала я, що Вовкова дочка така вередлива: бач, погидувала ногу гризти... А може колись прийшлося-б, бо в тебе-ж діти?..

Марта:

— Не ваше діло до моїх дітей; прийшли, то йдіть собі з богом... (під три чорти, де й ті два,—добавила вона до себе), зачинила перед самим Горпинчиним носом ворота, і пішла, не попрощавшись з нею, до хати.

Опанас жваво підняв із землі клунок із соняшниками та сапет огірків, і поніс їх до призьби; Горпинка постояла здивована хвилин зо-дві, плюнула тричи проти воріт, і швидко-швидко задріботіла вулицею; хлопець догнав її лайкою:

— Ще плюється—такі вже драглі...

Його докірливо спинила Марта:

— Не займай, сину,—вона тобі не панібрат.

— А чого-ж вона плює? Що б а г а т а, думає?—сердито та схвильовано казав син матері, коли йшли до хати.

III.

У хаті гули мухи, мов два рої бджіл у вулику; і коли махнула руками Варка коло столу, то вони знялися—осінні та в'їдливі, і почали по вікнах дражнити сонце...

А воно освітило хату, і подушки на полу чорні розпарило, що аж дишуть, здається, важко, бо хата мала, стара і в кутках мокра: літо пройшло, а на покуті—як стояв ще з зими заплаканий Микола-чудотворець, та й зараз іще сльози ті не висохли; рушник на святому старий, давно пратий, і квітками з пшениці та плетеними хрестами обтиканий...

На сволоці, мальованому жовтою та зеленою рбою, лежить дві-три книжки, а проти них, на поколупаній грубі,—тістом примазаний, висить портрет Шевченка: Варка хотіла помазати грубу, та замазала йому кожуха, і Опанас тоді сварився і наказував—ніколи не займати, що не вміє...

Коли всі з хати розійшлися, то Варка плакала, вмиваючи Шевченка, і приказувала:

— За вас, діду, і мені од Опанаса попало...

А він теж посмутнів, і висить у Мартиній хаті — такий журний, наче тільки - що виплакався, і сонце стріляє йому з вікна просто межи очі...

Під ним тихо сіла Варка, коли Опанас матері письмо читав, і слухала так пильно, що, коли зга-

дав Дмитро про неї, та ще за чоботи—розплакалася, бо ніколи ще вона не бачила таких рясних сліз у матери, як із того письма:

„Дорогі мамо, сестро, і ти, Опанасе! Пишу цього листа до вас аж із китайської границі. Стояли ми полком у Байкальських горах, а це прийшов приказ, та пішли на своїх куцих конях до границі. Я дужий та здоровий, і школу кавалерійську скінчив... І веселе товариство наше, бо, мабуть, у полку найбільше нас із України...

— Так чудно пише, що й розібрати трудно,—промовив Опанас, і далі:

... І гаолян, більший за наш очерет удвоє, листатий, де стоїть бідний ходя, наче в сурму приграє нам, як заведуть хлопці: „Та веселая та доріженька", або співають ще часто: „Дадуть тобі, мій синочку, ще й казенну рущницю"... Це їх вивчив тут один учитель такої.

Хлопець поклав листа і радісно засміявся:

— Який, думає, що в нас такої не співають!

Але мати сиділа смутна, і просила читати:

...Дійшла до нас звістка з України, що недорід у вас, і так мене прибила, що коли згадаю нашу Лемківку вбогу, та ваше, мамо, поневіряння по чужих роботах,— наче обценьками хто здавить серце... Чи помагають-же вам із комнезаму, — треба, щоб помагали, бо такий закон є для тих, хто служить у Червоній Армії...

— Сину, сину,—яка тая поміч?—проказала в півголоса Марта; ніби жалілася синові, казала:

— Пішла до зборні: виоріть хоч поле, а голова знитився, та: „самому треба наймати"...

...Рідко, Опанасе, пишеш до мене письма: чи може забагатів, чи може грошей на папір немає?...

— Таки догадався,—осміхнувся гірко хлопець.

Мати витерла заплакані очі.

...Отож посилаю вам червінця, та справте чоботи Варці, хай не бігає за скотиною боса, бо скоро осінь — підуть ранки холодні, росяні... Не забудьте-ж, мамо, справить їй хоч поганенькі пришви...

— Уже й тепер холодно...—заплакала на лаві Варка,але побачила строгі очі Опанасові, повні жалю—змовкла.

...Хоч-би батько живий був, бо тепер-же ви там, як та мошка дрібна: нікому ні заступитися, ні помогти...

Опанас, при цих словах, коли в голос мати заплакала, розхилив свої брови, і став з розкритими очима, наче збирався вступити з кимось невідомим, але сильним, у бійку.

Він сказав до матери:

— Чого це ви? Не люблю, коли таке пише... Не пропадем, хай не радіють...

І на слова його:

...Та не сумуйте, мамо, хай підросте трохи Опанас (чи ви його посилаєте сю зиму до школи? Пошліть небезпремінно); я приїду додому, як нічого не буде... Хіба тільки ми бідні? Он є такі китайці, що тільки сині штани та сорочка, а то все—нужда ззіла, бо скрізь іще „одному з пельки пре, а другий з голоду зацвітає"...

Марта подивилась на свою дранку-кохту, що лежала коло Варки:

— Мабуть, сину, і ми не кращі за китайців тих бідних...

...А ти, Опанасе, шануй Варку, та живіть тихо—не сваріться з матір'ю, бо вони й так у нас згоріли, як та суха трава: за батьком нас доглядали та добра не зазнали, а підтопталися—ще краще стало. Чи хватить-же у вас хліба до нового? Та не забудьте, мамо, справити, як получите гроші, чоботята Варці: хіба вона не заробила за літо, спотикаючись за чужими овечками?...

— Заробила... Заробила, сину...—витерла великі сльози Марта, а Опанас іще дочитував:

...Пригортаю всіх та цілую. Ваш Дмитро".

Марта, коли Опанас скінчив письмо, наче помолоділа надіями сина і пішла до печи рівна та бадьора, щоб дати пополуднувать дітям: і жаль, і

радість, як сполохана птиця, забилися під серцем:

— А на що вже ти, Опанасе, вивчишся?— поспитала вона сина.

Хлопець стояв посеред хати—такий був розпалений, що ніби хто поклав до його очей дотлівать жар, а на лобі провів смужку, і вуха облив калиновою юшкою—такі червоні...

Він сказав матері:

— Ні на що я не хочу вчитися, аби вмів їздити автомобілем... О, я ту машину глядітиму не так, як скот ваш, ні, я її буду так чистить, так ходить коло неї, що коли бігтиме, то не кричатиме, наче недорізане порося, а вигукуватиме..

Варка при цих словах засміялася і перекривила крик машини: ків-ків-ків...

Мати поставила на стіл миску, і Опанас та Варка, що пасла овечки, почали залазити за стіл; полуднували нашвидку, сьорбнувши борщу по ложці (хотіла-ж Марта купити сьогодні хоч олії на базарі, але гірків тих понавивозили—розминуться не можна, і вона продала свій клунок за 20 коп. та на всі пшона торбу сторгувала, і два фунти соли—отакий базар!), і пастухи її почали чистити гірки, посипати густо сіллю, і хрумкати.

І Опанас, пополуднувавши, не дякуючи богові, як це почала за ним примічати Марта,—взяв з лави її драну кохту, в якій одпоров стан і носив замісць піджака (свого старого піджака він зберігав для школи), надів її уже в сінях, зайняв свою телицю, ляснув, чи зо-зла, чи з радости на вулиці нагайкою, і погнав, займаючи займанки у сусідів...

А Марта довго стояла за ворітьми—проводила очима дітей; її Опанас у кохті, наче той чорногуз, ступав у білих штанях за скотом, і голова хлопця була схилена до землі, як той колос, що серп не зрізав на межі...

— Я вже ту школу, сину, виплачу тобі, а приймуть...—приказувала сама собі мати, додавала:— нехай на злість багачам Лемківським, що синів докторами та артистами виводять, мій хоч автомобілем їздитиме!

І пирхкав, голосно заспівував у Мартиному серці той автомобіль, що її Опанас правити ним збирався; вона, як мати, загордувала своїми синами, що не чула, коли новобранці з неділею привітали, а за Гордійчиного Петра левадами затяг котрийсь тієї самої, що в письмі син згадував...

Вона загадалася:

— А мій-же Дмитро так тяг, що коли співав—і старі слухали...

І прийшла до неї за ворітьми стара, ще од баби своєї, мабуть, за сто літ, пісня—така, що ніхто вже її в селах ніколи не заспіває, хіба лише мати, як розплачеться:

„Ой, пустила синів за ворота,
Як тих соколоньків....

Хотіла заспівати Марта чи з горя великого, чи з радости, але не було голосу, і не до лиця старій співати.

Ціна 10 коп.

СКЛАД ВИДАННЯ
КНИГОСПІЛКИ
Київ, ул. Короленка, 46.